

AGNIESZKA TEKLIŃSKA

Wydział Nauk Pedagogicznych, Dolnośląska Szkoła Wyższa, Wrocław
e-mail: teklińska.agnieszka@wp.pl

**Paweł Rudnicki, *Pedagogie małych działań.*
Krytyczne studium alternatyw edukacyjnych,
Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej,
Wrocław 2016, ss. 358**

W dobie kolejnej zawieruchy oświatowej i instrumentalnego wykorzystywania polskiej szkoły do walki o interesy polityczne, monografia Pawła Rudnickiego zatytułowana *Pedagogie małych działań. Krytyczne studium alternatyw edukacyjnych*, doskonale wpisuje się w dyskurs o zmianie w edukacji. Treści zawarte w publikacji można ująć w parafrazie tytułu książki: Krytyczne studium działań organizacji pozarządowych i grup nieformalnych na rzecz zmiany w edukacji.

Ze względu na poruszaną problematykę książka jest znacząca i ważna dla polskiej pedagogiki. Pracę tę można traktować jako refleksyjny głos sumienia, wymierzony we władze decydujące o kierunku rozwoju nauczania i wychowania w Polsce. Autor recenzo-

wanej książki, włączając się do dyskusji dotyczącej kondycji polskiego szkolnictwa, koncentruje swoją uwagę na alternatywach edukacyjnych. Warto docenić ten fakt, gdyż pozaszkolne formy edukacji wciąż wymagają naukowego zainteresowania i aktualizacji wiedzy.

Praca P. Rudnickiego spełnia ważny cel. Jest nim zbadanie aktywności edukacyjnej organizacji pozarządowych na kolejnym etapie transformacji oraz ukazanie ich potencjału i wkładu w zmianę polskiej szkoły. Znaczenie tej publikacji wyznacza zarówno jej merytoryczny wkład w krytyczny dyskurs o edukacji, jak i prezentacja metodologicznego warsztatu brikolażu. Istotnym walorem opracowania jest to, że może ono być inspiracją do dalszych badań.

Publikacja składa się z dwóch części i ma rozbudowaną, logicznie uporządkowaną strukturę, na którą składają się: zabarwione osobistymi wątkami wprowadzenie, sześć intrygująco zatytułowanych rozdziałów, refleksyjne zakończenie, obszerna bibliografia i podziękowania. Każdy z rozdziałów rozpoczyna krótkie wprowadzenie, które stanowi przegląd treści omawianych w podrozdziałach, co ułatwia czytelnikowi odbiór tekstu. Recenzowana praca lokuje się w dwóch płaszczyznach. W pierwszej, naukowej, mamy do czynienia z badaczem, naukowcem, nauczycielem akademickim płynnie prowadzącym czytelnika przez zawilości krytycznych teorii pedagogicznych i metodologii badań jakościowych, poszukującym odpowiedzi na wciąż namnażające się pytania o naturę badanych zdarzeń, ich rodowód i konsekwencje. W drugiej, nazwę ją osobistą, następuje ocena zjawisk, prezentacja inspiracji, doświadczeń, wspomnień i emocji Autora książki.

Z metodologicznego punktu widzenia omawiana monografia jest pracą spójną i przemyślaną. Autor, występujący w roli badacza-brikolera, jawi się tu jako doświadczony teoretyk i praktyk wykorzystujący elementy teorii ugruntowanej i systematycznie zbierający dane jakościowe. Powołuje się on również na swoją dotychczasową działalność oświatową, przeprowadzone badania nad edukacją i współpracę z przedstawicielami organizacji pozarządowych.

Część pierwsza książki nosi tytuł *Inspiracje, odniesienia, polemiki* i stanowi wprowadzenie do dalszych analiz. Autor nakreśla tu ramy teoretyczne dla problemów podejmowanych w pracy i wyjaśnia

przyjęte znaczenia tytułowych kategorii. Walorem tego fragmentu jest wykazanie różnic pomiędzy edukacją alternatywną a alternatywą edukacyjną. Do rozpoznania i analizy pedagogii małych działań i alternatyw edukacyjnych Autor wybrał za Z. Kwiecińskim wizję zaangażowanego uczestnictwa edukacyjnego. Zaprezentowane w książce liczne egzemplifikacje doskonale odzwierciedlają klimat i dynamikę procesu rozwoju alternatyw edukacyjnych. Postawiona tu przez P. Rudnickiego teza o działaniu będącym warunkiem zmiany edukacji, jest przekonująca i inspirująca. Istotna w tym fragmencie jest prezentacja poglądów i edukacyjnej działalności J. Kuronia. Nie bez przyczyny Autor przywołuje również postaci: M. Montessori, C. Freineta, O. Decrolyego, J. Korczaka, A. S. Neilla, D. Kluss-Stańskiej i D. Manelskiego. Zabieg ten wzmacnia w czytelniku przekonanie, że prawdziwymi autorytetami i Wielkimi Pedagogami stają się ci działacze, którzy swoje koncepcje pedagogiczne wcielają w życie. W gronie tych osób mógłby się również znaleźć (przywołany przez Autora w innym kontekście) A. Nalaskowski, jako założyciel pierwszej w Polsce szkoły niepublicznej. Autor dzieli się tu również swoimi przemyśleniami nad esejem V. Havla *Síla bezsilnych* i interpretuje jego wybrane fragmenty odnoszące się do badanych przez niego małych działań edukacyjnych, które *traktuje jako narzędzie oporu bezsilnych, ale nie bezwolnych* (s. 89) wobec obowiązującego systemu (edukacji).

Szczególnie istotny w tej części książki jest trzeci rozdział, zatytułowany *Badania własne alternatyw edukacyjnych*, w któ-

rym Autor omawia założenia metodologiczne, organizację zrealizowanych badań i formułuje pytania badawcze. P. Rudnicki rzetelnie uzasadnia swój wybór dotyczący strategii badań jakościowych i wyjaśnia przyjętą rolę badacza-brikolera. Powołując się na J. Kincheloe'a, podkreśla, że *brikolaż jest działaniem badawczym głęboko interdyscyplinarnym, wrażliwym na różnorodne narracje, świadomym różnicy, współzależności i kontekstów. W tej wielowymiarowości powstaje patchwork, który ukazuje rzeczywistość z perspektywy badacza-brikolera: subiektywną, krytyczną, zaangażowaną, opatrzoną autorskim komentarzem, wyjaśniającą* (s. 97).

W drugiej części, zatytułowanej *Przeobrażenia systemowe i alternatywy edukacyjne*, P. Rudnicki przedstawia analizę i interpretację danych zgromadzonych podczas badań. Książka jest efektem wielomiesięcznej i żmudnej pracy badawczej, której celem było *zidentyfikowanie, poznanie i krytyczne odniesienie się do alternatyw edukacyjnych współcześnie obecnych i dostępnych osobom, które nie mogły odnaleźć w polskiej oświacie treści, metod i ról* (s. 10). P. Rudnicki przedstawia działania edukujących organizacji pozarządowych i grup nieformalnych, które wspierają uczennice i uczniów, nauczycielki i nauczycieli oraz realizują alternatywne działania edukacyjne w *obszarach m.in.: edukacji wielo- i międzykulturowej, antydyskryminacyjnej, seksualnej, na rzecz praw człowieka oraz medialnej*, a więc perspektyw, w których *zlokalizował istotne braki i/lub nieobecności edukacyjne* (s. 18). O wartości tej części świadczy zaprezentowany metodologiczny warsztat brikolera, który re-

fleksyjnie korzysta z *różnorodnych narzędzi dostępnych w strategii jakościowej oraz przyjmuje patchworkową perspektywę w doborze podmiotów badania, gromadzenia i analizy danych* (s. 94) i podejmuje się pracy z głębokim znawstwem. Autor podkreśla, że *ma świadomość kontrowersyjności metodologicznej brikolażu, ma jednak także przekonanie, że w dynamicznie zmieniających się warunkach edukacyjnych, społecznych, kulturowych, politycznych i technologicznych rola badacza musi być elastyczna* (s. 99).

Książka jest dowodem na wysokie kompetencje i doświadczenie badawcze Autora, a także na jego zaangażowanie i krytyczne podejście do badanej rzeczywistości. Precyzyjnie opisana procedura badawcza sprawia, że ta część książki może być wykorzystywana jako przewodnik po metodzie i traktowana jako elementarz, do którego mogą odwoływać się początkujący badacze. Autor, powołując się na koncepcję N.K. Denzina i Y.S. Lincoln, zwraca uwagę na adekwatność wybranej metody do badanego obszaru, a sposób uporządkowania kolekcjonowanego materiału badawczego określa mianem patchworka. Szczególnie wartościowy jest etap analizy danych, które w uporządkowany i przejrzysty sposób przybliżają czytelnikowi zarówno problem, jak i metodę badawczą. Do zgłębienia problemu badawczego autor stosuje różnorodne techniki, którymi posługuje się w badaniach. W celu zaprezentowania dynamiki rozwoju szkolnictwa alternatywnego w Polsce P. Rudnicki przywołuje wypowiedzi uczniów i uczennic, nauczycielek i nauczycieli, dyrektorek i dyrektorów, inicjatorek i inicjatorów

zmian, zarówno szkół publicznych, jak i niepublicznych. Dokonując szkicu alternatyw edukacyjnych w latach 1999–2014, prezentuje szeroki kontekst dokonującej się zmiany. W celu zilustrowania oddolnych, pozaformalnych działań przytacza narracje edukatorek i edukatorów, przedstawicielek i przedstawicieli wybranych organizacji pozarządowych i grup nieformalnych, którzy *zrobili sobie edukację* (s. 146) w zakresie praw człowieka, różnorodności, antydyskryminacji, edukacji medialnej, edukacji na rzecz pokoju, edukacji seksualnej. Autor, cytując fragmenty wywiadów, przedstawia działania i rolę edukujących organizacji trzeciego sektora (NGO-sów) w dostarczaniu tematyki nieobecnej w edukacji oraz realia i efekty ich współpracy ze szkołami. Wszystkie zaprezentowane narracje trafnie ilustrują prezentowaną problematykę i są adekwatne do badanych zjawisk. Wysiłek włożony w to przedsięwzięcie badawcze zasługuje na szczególne uznanie, a jego konsekwencją jest szczegółowy i krytyczny obraz badanego obszaru. Wartością tekstu są również rozbudowane interpretacje, krytyczne wnioski i końcowa próba dyskusji, z której płyną istotne wnioski dla teorii i praktyki pedagogicznej.

Zakończenie pracy, zatytułowane *W poszukiwaniu pedagogiki zamiany* przywołuje skojarzenia z pesymistycznie brzmiącym tytułem powieści M. Prousta *W poszukiwaniu straconego czasu*, jednak zawarte w nim refleksje są bardziej optymistyczne. Należy docenić niezwykłą umiejętność P. Rudnickiego w stosowaniu trafnej terminologii dobrze obrazującej tło badań. Z recenzowanej monografii

wyłania się obraz polskiej rzeczywistości, w której *siła bezsilnych zakładników systemu edukacji* doprowadziła do rozwoju alternatyw edukacji. Podzielam wiarę Autora w sens podejmowania *małych oporów edukacyjnych* (s. 319), które przyniosą zmianę w polskich szkołach. Chcę ciągle mieć nadzieję, że zainteresowani zmianą upomną się o nią. P. Rudnicki poetycko wspomina o *odmrażaniu* zmiany edukacyjnej. Nawet jeśli nie dokonają jej organizacje pozarządowe i grupy nieformalne, to być może ratunek przyjdzie ze strony naukowców i badaczy (takich jak Autor). Dostrzegam tu analogię do działań polskich robotników w sierpniu 1980 roku, którzy otrzymali wsparcie od elit intelektualnych, co doprowadziło do sukcesu. Uważam, że polska oświata, zwłaszcza teraz, również potrzebuje takiej pomocy.

Na stronach recenzowanej monografii P. Rudnicki jasno precyzuje swój światopogląd i ujawnia szczere zacięcie w walce o lepsze funkcjonowanie polskiej oświaty. Diagnostuje jej wybrane obszary i wyraża autentyczne z troską o jej przyszłość. Niezwykle ważne jest to, że Autor, będąc zawodowo związany ze środowiskiem akademickim, przedstawia w książce orientację łączącą dyskurs akademicki, publiczny, krytyczny i praktyczny. Prezentuje on wielogłos o edukacji, w który wpisują się wypowiedzi środowiska nauczycielskiego i przedstawicieli organizacji pozarządowych.

Podsumowując, należy stwierdzić, że książka P. Rudnickiego jest wartościową i oryginalną monografią, zaadresowaną nie tylko do środowisk naukowych, ale również do organizacji pozarządowych.

Przedstawione w interesujący sposób wyniki badań, powinny być źródłem refleksji dla obydwu grup działaczy edukacji, a także wszystkich osób zainteresowa-

nych zmianami oblicza szkoły. Rozważania zawarte w monografii są dowodem na jej *odmrażanie* i mogą być przesłanką dla mądrej zmiany.